

Esa-Pekka Salonen: Han vägrar att lämna havet bakom sig

Ju högre profil desto större ansvar att göra något åt hållbarhetsfrågorna, oavsett om man är rockstjärna eller företagsledare. Det är världsdirigenten Esa-Pekka Salonens bestämda uppfattning. Därför kände han sig tvungen att dra sitt strå till stacken när han själv blev påtagligt berörd av miljöproblemen i Östersjön för ett antal år sedan.

Av Anne Nilsson, Dagens Miljö nr 7/2005

Östersjöfestivalen heter hans bidrag som nu genomförs, för tredje året i rad, i mitten av augusti där han också är dess konstnärlige ledare. För Esa-Pekka Salonen har festivalen blivit en efterlängtd och snart traditionell återförening med Nordens musiker efter alla år i staterna, där han sedan början av 90-talet leder en av världens främsta orkestrar, Los Angeles filharmoniker.

Syftet med festivalen är att skapa bättre kontakter mellan Östersjöländerna. Den politiskt neutrala klassiska musiken ska bädda för samförstånd mellan länderna samtidigt som fokus sätts på den förorenade Östersjön. I år har festivalen fått ekonomiskt stöd från fyra regeringar, däribland den ryska som var med även förra året.

– Förmodligen är det här första gången någonsin som den ryska regeringen har gett pengar till ett kulturprojekt utanför Rysslands gränser. Så politiskt har vi åstadkommit något som är unikt, säger Esa-Pekka Salonen, när Dagens Miljö fångar honom i en bil på hetsiga Manhattan på väg till en radiointervju.

Därmed har snöbollen börjat rulla, menar han, och nu gäller det att dra fördel av läget.

Varifrån kommer ditt miljöengagemang?

– Sedan många år har jag haft ett sommarhus i Sibbo, utanför Helsingfors, vid Finska vikens kust. Jag växte upp där som barn. Under alla dessa år har jag sett hur vattenkvaliteten drastiskt har försämrats. Men det avgörande ögonblicket var egentligen när jag var i sommarstugan för sex år sedan och mina barn badade dagligen. En dag kom algerna och jag sa till dem att de inte fick bada mer. De undrade naturligtvis varför. Det blev då ett långt resonemang om varför vattnet plötsligt var giftigt, hur det berodde på övergödningen och industrin. Min äldsta dotter frågade: "Varför är det här tillåtet och inte kriminellt?" Den frågan hade jag inget svar på. Men det är väldigt tydligt att det är kriminell verksamhet om man förstör miljön för kommande generationer. Samtidigt är det en oerhört komplex fråga med många bottnar och olika politiska intressen.

– Jag tänkte att nu måste jag göra någonting. Även om jag inte är så naiv att jag tror att en musikfestival själv drastiskt kan påverka i sådana här sammanhang. Å andra sidan tänkte jag att allting hjälper. Om alla människor blir medvetna om det här problemet, då har vi en chans att göra någonting åt det.

Hur använder du musiken för att nå ut med ditt miljöengagemang?

– Det största som jag gör är just Östersjöfestivalen. Redan från första början ville jag ha miljöaspekten inbakad och därför kom det sig också naturligt att jobba tillsammans med Världsnaturfonden WWF. Kultur är också tillräckligt politiskt neutralt för att underlätta ett samarbete, som i sin tur kan leda till mer komplicerade frågor som exempelvis miljö. Det har visat sig förvånansvärt lätt att få länder att börja samverka på det här sättet och det är naturligtvis en bra öppning och början.

Vad är du mest stolt över när det gäller Östersjöfestivalen?

– Det bästa är att vi har fått ihop ett samarbete mellan, inte bara de nordiska länderna, utan också med exempelvis Ryssland, Polen och Estland. Problemet med Östersjön är att det alltid har funnits ett slags ogenomtränglig gräns. Tidigare var det naturligtvis järnridån. När den så upphörde fanns det ändå kvar en gräns mellan EU och icke-EU. Nu syns den här gränsen ännu tydligare då det enda landet som inte är med i EU runt Östersjön är just Ryssland.

Är det nytt för i år att dessa länder samverkar?

– Ja, men den ryska regeringen var med förra året också.

Musiken är väl en viktig del i det ryska samhället?

– Ja, det är den. Särskilt inom klassisk musik har det en jättepotential. Självklart har det varit viktigt för festivalen att Valerij Gergiev, som är konstnärlig ledare på Mariinskijteatern i S:t Petersburg, har varit med från början och han har varit en ovärderlig medarbetare. Valerij har mycket stor tyngd i Ryssland i dag - med status i nivå med politikerna – och även ute i världen naturligtvis.

Musik utvecklar miljöarbetet

Ser du att musik kan användas i företags miljöarbete på något sätt?

– En lösning på så här stora miljöproblem måste existera på flera olika plan samtidigt. Åtgärder måste tas av stora företag och regeringar, men också på en enkel gräsrotsnivå. Handlar du tvättmedel måste du kontrollera på förpackningen hur det är med fosfathalten och så vidare. Samma sak gäller för jordbruket. Det finns vissa val man måste vara medveten om konsekvenserna av. Musik är en konstform som inte är språkbunden, och därmed inte behöver översättas, och har potential att utveckla kommunikation mellan olika människor, kulturer och företag.

– Jag kan inte säga att musik direkt skulle kunna hjälpa företagen att förbättra sitt miljötänkande, men i sin grundkaraktär är den ju internationell och därför är det lättare att skapa sådana här gränsöverskridande samarbetsprojekt genom musik än på andra sätt. Musik, och speciellt klassisk musik, anses också politiskt neutralt.

Tycker du att kända musiker har ett extra stort ansvar att driva på utvecklingen mot ett hållbarare samhälle?

– Jag vill nog säga att ju högre profil man har, desto större ansvar. Det gäller vilket område som helst. Är man en välkänd klassisk musiker som jag, som arbetar med de viktigaste institutionerna inom Östersjöområdet, har man som plikt att bedriva något slags medvetenhetsprojekt. Eller åtminstone måste man tala om de problem som man själv upplever.

Det finns ett antal musiker som ser en möjlighet att använda sin kändisstatus för

att förbättra världssituationen, Bob Geldof och Bono är två exempel. Vill du på motsvarande sätt göra Östersjöfestivalen till något mycket större?

– Redan nu är festivalen ganska stor. Då tänker jag på hur många länder och musiker som medverkar. I år deltar fem orkestrar från olika länder. Ungefär 500 musiker far kors och tvärs över Östersjön för att göra konserter i olika länder, för att slutligen samlas i Stockholm för att spela. Men det handlar egentligen inte om en volymfråga. I stället är det mer en fråga om att förankra festivalen i olika länders kultursommar: folk ska veta vad det är för något, ska köpa biljetter och komma för att lyssna. Vid sidan om musiken får de en bit miljöpropaganda.

– Jag är ganska realistisk i mina förhoppningar och är därför inte ute efter att utveckla den till en gigantisk folkfestival, utan mer efter en högkvalitativ, fokuserad festival som täcker många olika länder.

Östersjöfestivalen är väl en långsiktig satsning?

– Jo. Först funderade vi på att genomföra den vartannat år, eller till och med vart tredje år, men sedan kom vi på att vi skulle tappa momentum då. Nu när snöbollen rullar naturligt är det lika bra att köra på.

Kommer du att hålla något föredrag i samband med WWF:s ledarseminarium under Östersjöfestivalen?

– Nej, i år deltar jag inte som föreläsare. Men jag hälsar på naturligtvis.

Vilket är ditt viktigaste budskap till företagsledarna där?

– Efter visst funderande har jag kommit fram till att det är omöjligt att diskutera kultur, ekonomi och miljö som tre separata enheter - i stället måste vi se dessa som en helhet. Utan en fungerande ekonomi går det vare sig att ha en fungerande kultur eller att lösa miljöfrågor. Men samtidigt, utan en ren och levande miljö blir de två andra elementen, kultur och ekonomi, meningslösa. Därför måste man förstå att det handlar om en enda enhet, som i och för sig är ganska komplex, men en enhet som vi kallar - ett människoliv.

Hur hittar och behåller du talangerna i din orkester?

– Med hjälp av provspelningar och provtjänstgöringar. Även öppna provspelningar förekommer där alla som söker kan delta. Jag väljer ut kanske tre eller fyra som får provtjänstgöra en tid, därefter blir det ytterligare ett eller två provår.

Är det lätt att välja ut de bästa?

– Det är klart att jag ser väldigt snabbt om någon har en jättebegåvning eller vice versa. Men för att kunna fungera bra i en orkester måste personen också ha sociala kunskaper, en kapacitet till samarbete. Det är något som naturligtvis inte går att se direkt vid provspelningar. En ung musiker som spelar ett stycke fantastiskt bra kan bekräfta sin talang och skicklighet på instrumentet, men hur personen fungerar i sammanhanget är ännu osäkert. Det får man upptäcka under en längre period när man har musikern i orkestern. Ibland blir det klart redan inom några veckor att den här människan fungerar fantastiskt bra eller inte alls, men vanligtvis är det en längre process.

Vad är avgörande för att få musiker med olika etniska och kulturella bakgrunder att fungera tillsammans?

– Musik har ju en kosmopolitisk karaktär och den kan därför mottas och förstås av många olika människor utan en översättning. I en orkester måste det finnas en enhetlig känsla av klang, artikulation och uttryck - det är dirigentens roll att skapa den. Naturligtvis har en orkester sin egen kultur och tradition, som går från generation till generation: De äldre musikerna visar hur man gör saker och ting för nykomlingarna. Men samtidigt som traditionen lever måste orkestern utvecklas hela tiden, genom att dirigenten kommer med nya idéer, tolkningsmöjligheter och aspekter.

– Det är ett komplext samspel mellan många begåvade människor och dirigenten. Att utveckla en verkligt tight kommunikation, ömsesidig förståelse och tillit tar tid. Det går inte på en månad eller sex månader, utan är en process på flera år. När man till slut har kommit till en punkt när båda parterna inte bara litar på och förstår varandra, utan också telepatiskt kommunicerar med varandra - då börjar det hända saker.

– Det är ju precis som mellan människor. Ibland när du träffar en person för första gången har du en känsla av "good news" - du får bra vibrationer och känner att den människan kommer att spela en positiv roll i ditt liv. Du vet inte varför du säger och känner det, men det är oftast sant. Å andra sidan kan det vara tvärt om och du känner att du måste ta avstånd från personen ifråga. En dirigent kan fungera väldigt bra med en orkester, men med en annan orkester kan det bli katastrof.

Inträffar det också för dig att du inte får orkestern att spela som du vill?

– Det varierar. Jag har hållit på nu i 25 år och har dirigerat orkestrar där det fungerat väldigt bra och där det fungerat något så när. Sedan har jag dirigerat orkestrar där det inte har fungerat alls. I praktiken väljer jag de orkestrar som jag har haft en positiv upplevelse med, som jag litar på fullständigt och där kommunikationen fungerar väldigt bra. Det tar några decennier att komma fram till och är därmed en väldigt lång process - att man hittar sina egna instrument här i världen.

Du är skeptisk till jämförelsen mellan dirigentjobbet och en företagsledares arbete. Varför?

– Det beror på hur man jämför. Försöker man jämföra Nokia, Ericsson eller General Motors med en orkester får man ett dimensionsproblem. En dirigent jobbar med sina musiker varje dag och på en personlig nivå. Gruppen människor är också ganska begränsad, även om den kan omfatta hundra. Det är verkligen "hands-on". Ibland måste självklart dirigenten fatta svåra beslut när det gäller orkestermedlemmar. Men samtidigt gäller det att jobba tillsammans för att göra musik med dem under varje konsert - alla känner och påverkar varandra på ett konkret sätt. Det är därför mycket mer personligt och intimt att jobba med en orkester än ett jätteföretag. Förmodligen träffar aldrig högsta chefen människorna som sätter ihop mobiltelefonen någonstans i Asien.

– På en metaforisk nivå däremot kan man naturligtvis jämföra en dirigent med en företagsledare. Det är klart att företagsledare pratar gärna om ett team med en gemensam motivation, som inte är strukturbaserad utan i stället motivationsbaserad. Det kan jag förstå, det är en metafor som verkar vettig.

Vilka praktiska knep kan en företagsledare lära sig av en dirigent?

– Hela processen är som sagt motivationsbaserad och inte strukturbaserad. Det är

viktigt att skapa en konstnärlig målsättning, som alla kan identifiera sig med, i stället för att utgå ifrån en maktstruktur. Nu säger jag hur det verkligen förhåller sig i och med att jag är dirigenten. Bäst resultat nås när hela orkestern tänker och tycker samma, och har en känsla av att den frivilligt försöker nå ett konstnärligt mål. Naturligtvis finns strukturen där också, men lyckas man motivera och inspirera när man bra resultat.

Vad driver dig i ditt ledarskap?

– Jag är inte särskilt intresserad av ledarskapet i sig. För mig är det ett verktyg för att kunna nå vissa konstnärliga saker och därför måste jag vara ledare i den processen. Jag struntar i makten, för den i sig är inte särskilt spännande. För mig handlar det om att kunna inspirera och övertyga människor, och inte så mycket om att vara boss.

Träffar du många beslutsfattare i ditt arbete? Kommer miljöfrågor upp då?

– Jag träffar beslutsfattare ganska ofta, speciellt i USA och Los Angeles, där jag bor nuförtiden. Där umgås jag en hel del med högt uppsatta företagsledare eller folk med viktiga positioner i samhället. Men det är sällan som miljöfrågorna kommer upp i USA i mina samtal för jag har inte varit så aktiv där på området. I stället har jag startat med mitt eget hav: Östersjön. Man måste ju börja någonstans. Å andra sidan är miljö ett samtalsämne i Norden.

Vilken miljöfråga kommer upp då i dina samtal?

– Östersjöns tillstånd. Det är så uppenbart och tydligt när algerna kommer varje år. Den senaste miljörapporten om Östersjön var ju skrämmande då den visade att systemet kan "flippa". Det är en process som inte går att spola tillbaka - när det flippas är det kört.

– Våldigt många människor har läst och blivit medvetna om det. De har alla börjat förstå att det handlar nu om sista stunden att göra något åt saken.

Har du märkt om larmrapporten om Östersjön har gjort någon skillnad?

– När rapporten kom ut skrevs det i tidningarna, det nämndes i tv-nyheterna. Men sedan dess har det varit tyst. Det är konstigt, som om problemet vore löst bara föra att det nämndes. Den här frågan behöver man hela tiden diskutera och ständigt ha med i samhällsdebatten - men den är inte det.

– Därför är det bra att se hur folk ändå inte har glömt, trots att medierna har gjort det. Det var något så pass skrämmande att folk fortfarande är medvetna om det.

Hur har det gått att hitta sponsorer från näringslivet till årets Östersjöfestival?

– Det ökar hela tiden och vi har några fler sponsorer i år.

Hur ser din närmaste framtid ut?

– Jag har förlängt mitt kontrakt med Los Angeles-filharmonikerna och stannar åtminstone till 2007, möjligen ännu lite längre. Det är en fråga som är ganska öppen.

FAKTA/Esa-Pekka Salonen

Titel: Musikalisk ledare för Los Angeles filharmoniker sedan 1992 och konstnärlig ledare för Östersjöfestivalen.

Ålder: 47 år.

Familj: Hustru och tre barn.

Bor: Los Angeles, Helsingfors eller London. Sommarhus i Sibbo utanför Helsingfors.
Utbildning: Sibelius-Akademien i Helsingfors där han studerade horn, komponering och dirigering under 70-talet. Studier i dirigering för Franco Donatoni och Niccoló Castiglioni i Italien.

Tidigare jobb: Dirigent för Finska Radions Symfoniorkester, musikalisk ledare för Sveriges Radios Symfoniorkester, 1983-92, förste gästdirigent för Londons Philharmonia, 1985-94, och ledare för Helsingfors Festspelel, 1995-96.

Utmärkelser: Har mottagit många tunga priser, bland annat Siena Prize från Accademia Chigiana 1993, Royal Philharmonic Society's Opera Award 1995, Royal Philharmonic Society's Conductor Award 1997, franska regeringens grad av Officer de l'ordre des Arts et des Lettres 1998 och hedersdoktor vid Sibelius-Akademien i Helsingfors 2003.

FAKTA/Östersjöfestivalen

Festivalen till Östersjöns ära genomförs nu för tredje året i rad. Det är en internationell klassisk musikfestival med fokus på tonsättare och artister från Östersjöregionen, som samtidigt vill integrera samhälle och miljö.

Idén till festivalen kom under en middag i S:t Petersburg 1999 med finnen Esa-Pekka Salonen, svensken Michael Tydén, konserthuschef för Berwaldhallen, och ryssen Valerij Gergiev, tung ledare för ett av världen största kulturcentra, Mariinskijteatern i S:t Petersburg.

I år äger Östersjöfestivalen rum den 9–17 augusti. Direkt ger sig tre orkestrar ut på vattnet med Silja Lines båtar. Konserter ges såväl på båtarna som i hamnstäderna Åbo, Helsingfors, Tallinn och Gdansk, innan festivalveckan startar i Stockholm den 13 augusti. Totalt deltar fem orkestrar och runt 500 musiker.

Den 16 augusti arrangerar Världsnaturfonden WWF ett ledarskapsseminarium inom ramen för festivalen som behandlar miljösituationen i Östersjön.

Regeringar, företag och organisationer som stöder festivalen på olika sätt: svenska, ryska, finska och polska regeringarna, Silja Line, Scandic Hotels, Audi och Sveriges Radio.